

Nacionalizam i privreda

Italijanski fašizam je proglasio sveti egzizam naroda za jedini stvarilački faktor. Nemački narodni socijalizam, redukujući istoriju čovečanstva na pitanje naroda, redukujuće je i stvar narodnosti na pitanje rase, a rasi na pitanje krvi. Ali i u ova razdoblja, koje još nisu pale u fašizam prilagoduju sve više ekonomske probleme nacionalnim granicama. Svi narodi otkrili su odlučili da na svoje zastave direktno napišu galeo autarkije. Ali praktična politika ide strada za tim da se svako deset godina svi su udžbenici učili da svetska podala nada, osnovana na prirodnim i istorijskim okolnostima ljudskog razvoja, predstavlja najmoćniji faktor bogatstva i kulture. A gle, odjednom se svetska iznana robe prikazuje kao izvor svih beda i opasnosti. Natrag, kući, narodnom ognjištu! Treba popraviti ne samo pogrešku admirala Perija nego i mnogo veću grešku Hristefa Kolumba, koji je tako nesrazmerno proširio arena ljudske kulture.

Privilegovana vrednost narodnosti, koju su objavili Musolini i Hitler, proglašuje se kao ideal nasuprot tobože lažnim tekovinama devetnaestoga veka, nasuprot demokratiji i socijalizmu. Tu opet dolazimo u nepomirljiv sukob sa starim udžbenicima i, što je još gore, s nepobitnim činjenicama istorije. Samo pakosna ignorancija može da operiše sa prostim upoređenjem naroda sa liberalnom demokratijom. U stvari svi oslobođilački pokreti nove istorije, počinjući, na primer, borbom Holandije za nezavisnost, imali su u isto vreme narodni i demokratski karakter. Buđenje podjarmljenih i pobeđenih naroda, njihov boj za ujedinjenje razdvojenih delova i za nezavisnost, sve je to bilo nemoguće bez borbe za političku slobodu. Na prelomu osamnaestog i devetnaestog veka, u grmljavini i burama demokratske revolucije formirao se francuski narod. U mnogim ratovima i revolucijama devetnaestog veka formirao se italijanski i nemački narod. Snažni razvoj severnoameričkog naroda, koji se najjače manifestovao u oslobodilačkom ustanku, u osamnaestom veku, savršeno je afirmisan pobedom severnih država nad državama južnim u građanskom ratu. Dakle, ni Musolini ni Hitler nisu pronašli vrednost naroda. Patriotizam u svom novom, bolje rečeno buržoaskom smislu, plod je devetnaestog veka. Nacionalna svest francuskog naroda — možda najkonzervativnijeg i najotpornijeg od svih — i danas crpe iz izvora demokratske tradicije.

Ali ekonomski razvoj čovečanstva, koji je oborio srednjovekovni partikularizam, nije se zaustavio na narodnim gran-

cama. Zajedno s formiranjem nacionalne privrede imala je i svetska izmena robe. Tendencija razvoja se izražavala u tome unutrašnjeg na spoljno. Ako je za devetnaesto stoleće bilo karakteristično spajanje sudbine naroda sa sudbinom privrede, privrede i narodnosti. Taj sukob je u Evropi dobio naročito oštar karakter.

Najdinamičnije obeležje imao je razvoj nemačkog kapitalizma. Ako je polovinom devetnaestog veka nemačkom narodu bilo tesno u granicama tolikih feudalnih država, već za četrdeset godina posle uredjenja carstva nemačka industrija se roka svetskoga rata bilo je nastojanje nemačkog kapitala da izbije na širu arenu. Kao kapral Hitler se god. 1914—1918 nije borio za ujedinjenje nemačkog naroda nego za nadnacionalni imperijalistički program koji se izražavao čuvenom formulom »organizovati Evropu«. Evropa, ujedinjena pod vladom nemačkog imperijalizma, trebala je da postane polazna tačka za mnogo veći zadatak: organizovati planetu. Ali Nemačka nije bila izuzetak. Nemačka je samo s više napregnutosti i borbenosti izražavala tendenciju svake kapitalističke narodne ekonomije. Rezultat sudara tih tendencija bio je rat. Dakako, kao svaki ogromni istorijski potres, rat je dao poticaja za rešenje raznih pitanja a uzgred i poticaj za narodne revolucije u zaostalijim delovima Evrope (carska Rusija, Austro-Ugarska). Ali to su bili samo zakasnilo odjeci epohe, koja se već završila. U svojoj osnovi rat je imao imperijalistički karakter. Razornim, barbarskim sredstvima on je nastojao da reši naprednu istorijsku zadaću: organizaciju privrede na celoj toj areni koja je bila spremljena svetskom podelom rada.

Suvišno je i govoriti o tome da rat nije rešio toga zadatka. Naprotiv, on je još više razbio Evropu. Rat je produbio uzajamnu ovisnost Evrope i Amerike i u isto vreme njihov antagonizam. Dao je poticaj samostalnom razvoju kolonija i ujedno pojačao ovisnost metropola o kolonijalnim tržištima. Svi konflikti prošlosti su se pokazali usled rata još oštrijim. Moglo se je i zažmuriti da se to ne vidi prvih godina, kada je Evropa pomoću Amerike od temelja obnavljala svoju razbijenu privredu. Ali obnova proizvodnih snaga značila je neminovno i obnovu svih onih beda koje su dovele do rata. Sadašnja kriza, koja je sinteza svih kapitalističkih kriza prošlosti, znači pre svega krizu nacionalne privrede.

Društvo naroda je nastojalo da zadatak koji rat nije rešio prevede iz jezika militarizma u jezik diplomatskih sporazuma. Kad Ludendorfu nije uspeo da »organizuje Evropu« mačem, pokušao je Briana da osnuje Ujedinjene države Evrope pomoću laskavih, diplomatskih kitnjastih govora. Ali neprekidni niz političkih, ekonomskih, finansijskih, carinskih i valutarnih konferencija otkrio je samo panoramu nesposobnosti vladajućih klasa da reše neodložive i goruće probleme našega vremena.

Teoretski se zadatak formuliše ovako: kako osigurati ekonomsko jedinstvo evropskog kontinenta uz potpunu slobodu kulturnog razvoja evropskih naroda? Kako uključiti ujedinjenu Evropu u harmoničnu privredu celoga sveta? Rešenje toga problema nije u oblasti obožavanja naroda nego naprotiv u potpunom oslobođenju proizvodnih snaga iz okova u koje su ih sputale nacionalne države. Međutim vladajuće klase Evrope, demoralizovane prepadanjem vojničkih i diplomatskih metoda, pristupaju sada zadatku s druge strane, to jest nastoje da nasilno podrede privredu nacionalnoj državi. Mit o Prokrastovoj postelji reprodukuje se u ogromnim dimenzijama. Mesto da novoj tehnici sprema arenu dostojnu te tehnike, vlastodršci seku i režu živi privredni organizam na parčad.

Musolini je u jednom svom nedavnom programskom govoru naveo smrt »privrednom liberalizmu«, to jest vladi slobodne konkurencije. Sama po sebi to nije nova misao. Doba trustova, sindikata, konsorcija već je davno potisnula slobodnu konkurenciju. Ali trustovi se s ograničenim nacionalnim tržištem još teže mire, nego preduzeća liberalnog kapitalizma. Novi monopol je gutao konkurenciju u istom razmeru kojim je svetska privreda podvrgavala nacionalno tržište. Ekonomski liberalizam se preživio zajedno s ekonomskim nacionalizmom. Pokušaji, da se privreda spase nakalemljenim nacionalizmom izazivaju trovanje krvi koje se naziva fašizam.

Istorijski napredak čovečanstva je karakterisan težnjom da se dođe do što većeg mnoštva blagostanja uz što manje upotrebljenog rada. Ta materijalna osnova kulturnoga rasta je u isto vreme najvažniji kriterij za ocenjivanje socijalnih režima i političkih programa. Najnoviji privredni nacionalizam sam se osuđuje svojim nazadnjaštvom: on zadržava i umanjuje produktivnu snagu čovekovu.

Politika zatvorene privrede znači veštačko suživanje onih industrijskih grana koje bi mogle uspešno da oplode privredu i kulturu drugih zemalja. Ujedno tendencija prema autarkiji znači veštačko uvođenje takvih grana koje na pojedinim narodnim zemljištima nemaju povoljnih uslova. Fikcija privredne nezavisnosti uzrok je tako velikim izdacima u dva pravca.

Tome pristupa inflacija. Kao kosmopolitski ekvivalent, zlato je tokom devetnaestoga veka postalo temelj svih novčanih sistema koji to ime zaslužuju. Odricanje zlatnog važenja razbija svetsku privredu u komade i to još efikasnije nego što to čine carinske ograde. Inflacija, kao izraz porušenih unutrašnjih privrednih odnosa, još više pojačava to rasulo i doprinosi tome da se funkcionalno propadanje menja u organsko. Tako »nacionalni« novčani sistem potencira pogubno delovanje privrednog nacionalizma.

Najneustrašiviji pretstavnici te škole teže se tim da će narod, ako usled zatvorene privrede postane siromašniji, postati združniji (Hitler) ili da će se uzroci unutrašnjih konflikata smanjiti zajedno s opadanjem značenja svetskog tržišta. Takve nade pokazuju samo to da je doktrina privrednog nacionalizma ne samo reakcionarna nego i potpuno utopistička. S prvim ozbiljnijim znakovima privrednog oživljenja — a oni će se ipak pokazati — borba za strana tržišta postaće oštra kao nikada pre. Pobožna razmatranja o prednostima autarkije biće odmah odbačena, mudri planovi nacionalne harmoničnosti odletiće pod sto. To se ne tiče samo nemačkog kapitalizma s njegovom eksplozivnom dinamikom ili zastaloga, nestrpljivog i požudnog japanskog kapitalizma, nego i ogromnog kapitalizma Amerike, ogromnog i u njegovim novim razmjericama.

Udružene države su važile kao najdovršeniiji tip kapitalističkog razvoja. Relativna ravnoteža unutrašnjih tržišta, koje je izgledalo neiscrpno, osigurala je Udruženim Državama ogromnu tehničku i privrednu nadmoć nad Evropom. Ali sami fakat da je Amerika bila uvučena u rat bio je već izraz poljuljane unutrašnje ravnoteže. A opet promene koje je rat uneo u strukturu Udruženih Država učinile su pitanje stupanja na svetsku arenu pitanjem života i smrti američkog kapitalizma. Mnogi znakovi govore da će to stupanje dobiti neobično dramatične forme.

Demokratski nacionalizam je nekad čovečanstvo vodio napred. Još i danas je donekle sposoban da vrši tu zadaću u kolonijalnim zemljama Istoka. Ali fašistički nacionalizam dekadencije ne nosi sa sobom ništa drugo nego propast. *On ne priprema pacifikaciju privrede u nacionalnim granicama nego vulkanske eksplozije i grandiozne sudare na svetskoj areni.* Sve što je čovečanstvo u tom pogledu videlo u poslednjih 25 do 30 godina pokazaće se kao idilična uvertira prema paklenoj muzici koja se na nas valja. Ovaj put se ne radi o privremenom sniženju privrede nego o njenom potpunom rasulu i uništenju naše celokupne kulture, ako se radno i misaono čovečanstvo pokaže nesposobnim da na vreme prihvati svoje produktivne snage i dađe im pravilnu organizaciju u svetskim razmjerima.

Lav Trocki